

Araştırma Makalesi

**Nitelikli Topluları Oluşturmada Sosyal Bilgiler Dersinin Rolü:
Sınıf Öğretmeni Adaylarının Görüşleri¹**

Ömür Gürdoğan Bayır²

Şefik Yaşar'ın Anısına

Öz

Bu araştırmanın amacı, nitelikli topluları oluşturmada Sosyal Bilgiler dersinin rolünü sınıf öğretmeni adaylarına göre ortaya koymaktır. Araştırmada yorumlayıcı araştırma deseni kullanılmıştır. Araştırmaya Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi sınıf öğretmenliği programı 4. sınıf öğrencileriyle gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın verileri odak grup görüşmesi, açık uçlu anket ve sınıf öğretmeni adaylarının ders planları aracılığıyla toplanmıştır. Veriler tümevarım analizi yoluyla analiz edilmiştir. Bu araştırma yapılan analizler sonucunda “nitelik algısı”, “nitelikli vatandaş ve nitelikli toplum”, nitelikli topluları oluşturmada Sosyal Bilgiler dersinin önemi”, “karşılaşılan sorunlar” ve “çözüm önerileri” temaları ortaya çıkmıştır. Araştırma sonucunda sınıf öğretmeni adaylarının nitelikli topluları oluşturmada Sosyal bilgiler dersine önem verdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca sınıf öğretmeni adayları Sosyal Bilgiler dersinin

¹ Bu çalışma New York'ta 15-17 Temmuz 2014'de düzenlenen 21st International Conference on Learning'te sunulan sözlü bildirinin genişletilmiş versiyonudur.

² Yard.Doç.Dr., Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, ogurdogan@anadolu.edu.tr

Geliş tarihi: 20.07.2016, Kabul Tarihi: 30.10.2016

Nitelikli Toplumları Oluşturmada Sosyal Bilgiler Dersinin Rolü:
Sınıf Öğretmeni Adaylarının Görüşleri

içeriği ve programın uygulanması konusunda sorunların olduğunu belirtmişler ve öğretme-öğrenme süreci, içerik ve paydaşlara ilişkin çözüm önerileri getirmişlerdir.

Anahtar kelimeler: İlkokul, sosyal bilgiler, nitelikli toplum, öğretmen adayı

Giriş

Toplum, geleneksel anlamda, belirli sınırlar içerisinde yaşayan ve ortak kültüre sahip bireylerin oluşturduğu birlikteliktir. Ancak küreselleşme ile birlikte toplum farklı dil, din ve ırktaki insanların bir arada yaşadığı yapı olarak tanımlanabilir. Toplumlar gereksinimlerini karşılamak, daha iyi koşullarda yaşamak, nitelikli olabilmek ve farklı özelliklere sahip vatandaşların bir arada yaşayabilmesi için sürekli gelişmeyi ve kalkınmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, nitelikli vatandaşlar nitelikli toplumları oluşturabilir. Nitelikli vatandaşların toplum sorunlarına duyarlı, kendisini sürekli geliştiren, üst düzey düşünme becerilerine sahip, ulusal ve evrensel değerleri benimsemiş, bilgi ve iletişim çağına uyum sağlayan bireyler olduğu söylenebilir.

Eleştirel düşünen ve sorumluluk sahibi vatandaşlardan oluşan daha nitelikli toplumların oluşmasına bilginin eğitimsel ve kültürel yansımaları neden olabilir (Hesse, Müller ve Ruß, 2008). Toplum bireylerinin gereksinimlerini karşılamak üzere kurulan ve toplumsal açık bir sistem olan eğitim kurumu, ülkenin eğitilmiş nitelikli insan gücünü hazırlayan bir araç olduğu gibi aynı zamanda hem bireyin hem de toplumun refah ve mutluluğunun sağlanmasında önemli bir yere sahip olduğunu söylenebilir. Son yıllarda ülkelerin kalkınmışlık düzeyleri ifade edilirken, kişi başına düşen milli gelir yanında, ülkelerin sahip olduğu insan gücü oranları da önemli bir gösterge olarak dikkate alınmaya başlanmıştır. (Hoşgörür ve Gezgin, 2005). Çocukların sorumlu, farkındalığı yüksek ve nitelikli bireyler olarak yetiştirilmesi toplumların bugünü ve geleceğine hizmet etmektedir (Aral ve Gürsoy, 2001). Eğitim yoluyla çocukların çok yönlü olarak gelişmesi; sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal açılardan nitelikli toplumların yaratılmasına temel oluşturmaktadır (Cılga, 1999). Başka bir deyişle nitelikli toplumların oluşturulmasında çocukların küçük yaşlardan itibaren nitelikli bir eğitim alması gerekmektedir. Bu eğitim sürecinde okullarda verilen eğitim, tüm bireylerin bu kurumlara devam etmesi göz önünde bulundurulduğunda önemlidir. Toplumlar gelişmişlik düzeyine ulaşmak için bireylerden işbirliği, etkili iletişim, problem çözme, eleştirel düşünme, teknolojiyi etkin olarak kullanma, çatışma çözme, empati, girişimci ve üretken olma gibi becerilere sahip olmasını beklemektedir. Ayrıca bilgilerin sürekli artması ile toplumlar, bireylerin bilgiyi etkili kullanabilme becerisine sahip olmasını istemektedir. Bu bağlamda, Erdem ve Akkoyunlu (2002) bilgiyi kullanabilen bireylerin özelliklerini okuma, yazma, konuşma, dinleme, karar verme, akıl yürütme, sorumluluk alma vb. biçiminde sıralamıştır. İlkokullarda tüm dersler bu becerilerin öğretimine katkı sağlamaktadır. Ancak Sosyal Bilgiler dersi bu becerilerin

öğretiminde önemli derslerden biridir. Aynı zamanda Sosyal Bilgiler dersi aynı zamanda bireylerin topluma etkin vatandaşlar olarak katılmasını sağlamaktadır.

Sosyal Bilgiler dersi toplumla ilgilenen, çocukların topluma bilgili olarak katılmalarını sağlayan, sağlıklı ve sosyal ilişkiler geliştirmesine önem veren bir derstir. Bu ders, bireylerin yaşamlarının çevreden nasıl etkilendiğini, onların çevreyi nasıl etkilediğini, geçmişte kurumların nasıl oluştuğunu, bireylerin geçmişte ve bugün zorluklarla nasıl mücadele ettiğini konu edinmektedir (Shamsi, 2004). Sosyal Bilgiler dersi değişen koşullarda karar alan ve problem çözen etkin vatandaşların yetiştirilmesinde Sosyal Bilimlerden aldığı bilgiyi ve yöntemi kullanan bir ders olarak tanımlanmaktadır (Öztürk, 2009). Bu konuda en geniş tanımlamalardan birini yapan NCSS (1993) Sosyal Bilgileri ilköğretim programlarında antropoloji, arkeoloji, ekonomi, coğrafya, tarih, anayasa, felsefe, siyaset bilimi, psikoloji, din, sosyoloji ve en az bu bilimler kadar beşeri bilimler, matematik ve doğa bilimlerinden yararlanan bir ders olarak tanımlamıştır. Türkiye’de ise MEB (2004) Sosyal Bilgileri, bireyin toplumsal varoluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini içeren; insanın sosyal ve fizikî çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersi biçiminde ele almıştır. Sosyal Bilimlere vurgu yapan Sosyal Bilgiler dersi buna ilişkin bir içerikle nitelikli vatandaşların yetişmesini sağlamaktadır. Sosyal Bilgiler dersinin en önemli amacı ise öğrenciye toplumsal kişilik kazandırmaktır. Toplumsal kişiliğin en önemli özelliği ise iyi bir vatandaş olmaktır. İyi bir vatandaş görev ve sorumluluklarını bilen ve çevresindeki olaylara karşı bilinçli olan kişidir (Sözer, 2008, s.49). Aynı zamanda iyi bir vatandaş toplumun kültürünü benimsemiş, özümsemiş ve bunu geliştirme anlayışına sahip bireydir. Aslında ulusların devamlılığını sağlamaları iyi bir vatandaş yetiştirmeleri ile olanaklı olacaktır (Safran, 2008, s.15). Bu bağlamda, iyi vatandaşların yetiştirilmesi amacını taşıyan Sosyal Bilgiler dersinin etkili biçimde işlenmesi nitelikli toplumların oluşturulmasında kilit rol oynadığı söylenebilir.

Alanyazın incelendiğinde Sosyal Bilgiler dersinde vatandaşlık uygulamalarını çeşitli boyutlarla ele alan (Ersoy, 2007; Hoge, 2002; Karaduman ve Öztürk, 2014; Göz, 2010); farklı becerilerin geliştirmesini amaçlayan (Gürdoğan Bayır, 2010; Çelikkaya, 2011; Yazıcı, 2006; Whitworth ve Berson, 2002); farklı etkinliklerin akademik başarıya etkisini araştıran (Çengelci, 2005;

Karakuş, 2006; Box ve Little, 2003); değer eğitimi uygulamalarını ele alan (Çengelci, 2010; Baydar, 2009; Rainey, 1999) çalışmaların olduğu görülmüştür. Ancak alanyazında nitelikli vatandaşlardan oluşan toplumlara oluşturmada Sosyal bilgiler dersinin rolünü sınıf öğretmeni adaylarının görüşlerine göre inceleyen çalışmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle, özellikle geleceğin öğretmenlerinin bu konudaki görüşlerini belirlemek önemli görülmüştür. Bu bağlamda, bu araştırmanın genel amacı nitelikli toplumlara oluşturmada Sosyal Bilgiler dersinin rolünü sınıf öğretmeni adaylarına göre ortaya koymaktır. Bu amaç kapsamında şu sorulara yanıt aranmıştır:

- Sınıf öğretmeni adaylarının nitelikli birey ve topluma ilişkin görüşleri nelerdir?
- Sınıf öğretmeni adaylarının nitelikli toplumlara oluşturmada Sosyal Bilgiler dersinin önemine ilişkin görüşleri nelerdir?
- Sınıf öğretmeni adaylarına göre Sosyal Bilgiler dersinde yaşanan sorunlar nelerdir?
- Sınıf öğretmeni adaylarının etkili bir Sosyal Bilgiler öğretimine ilişkin önerileri nelerdir?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Araştırma nitel araştırma yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Bu araştırma nitel araştırmada şemsiye bir kavram olarak kullanılan yorumlayıcı araştırma desenindedir. Yorumlayıcı araştırma bireylerin deneyimlerini nasıl yorumladıkları, kendi dünyalarını nasıl yapılandırdıkları ve deneyimlerine yükledikleri anlamlarla ilgilenmektedir (Merriam, 2002). Bu araştırmada sınıf öğretmeni adaylarının aldıkları dersler ve öğretmenlik uygulaması dersleri kapsamındaki deneyimlerinden yola çıkarak nitelikli bir toplumu oluşturmada Sosyal Bilgiler dersine ilişkin görüşleri açık uçlu anket, odak grup görüşmesi ve hazırladıkları ders planları aracılığıyla incelenmiştir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın katılımcılarını Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği Programında öğrenim gören 4. sınıf öğrencileri oluşturmuştur. Araştırmada son sınıf öğrencilerinin seçilme nedenleri onların Sosyal Bilgiler öğretimi, okul deneyimi ve öğretmenlik uygulaması derslerini almış olması ve okul ortamını gözlemleme, ders anlatma deneyimi yaşamalarıdır. Buna göre katılımcılara ilişkin özellikler Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1

Katılımcıların Özellikleri

Kişisel Özellikler	f
Cinsiyet	
Kadın	43
Erkek	24
Uygulama okulunda Sosyal Bilgiler gözlemleme durumu	
Evet	33
Hayır	34
Sosyal Bilgiler ders planı hazırlama durumu	
Evet	57
Hayır	10
Sosyal Bilgiler dersini sevme durumu	
Evet	52
Hayır	15
Toplam	67

Tablo 1’de görüldüğü gibi, katılımcıların 43’ü kadın, 24’ü erkektir. Katılımcılardan 33’ü uygulama okulunda Sosyal Bilgiler dersi gözlemlerken, 34’ü gözlemlememiş, 57’si Sosyal bilgiler ders planı hazırlamış, 10’u hazırlamamıştır. Ayrıca katılımcıların 52’si Sosyal bilgiler dersini severken, 15’i bu dersi sevmemektedir. Uygulanan bu açık uçlu anketten sonra katılımcılardan 10’u ile odak grup görüşmesi yapılmıştır. Odak grup görüşmesindeki katılımcıların seçilmesinde görüşmenin yapıldığı dönemde Sosyal Bilgiler dersi gözlemiş ve ders planı hazırlamış olma ölçütleri dikkate alınmıştır. Ayrıca söz konusu dönemde Sosyal Bilgiler dersine ilişkin plan hazırlayan 20 öğrencinin de ders planları analiz edilmiştir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmanın verileri farklı veri toplama araçları bir arada kullanılarak toplanmıştır. Kullanılan bu veri toplama araçları şöyle açıklanabilir:

Açık uçlu anket: Araştırmada sınıf öğretmeni adaylarına kişisel özelliklerini, nitelik, nitelikli birey ve topluma ilişkin algılarını, nitelikli toplum oluşturmada Sosyal Bilgilerinin önemini, yaşanan sorunları ve çözüm önerilerini ortaya koymayı amaçlayan açık uçlu anket dağıtılmıştır. Araştırmacılar tarafından hazırlanan açık uçlu anket araştırmacılar tarafından uygulanmış ve katılımcılara soruların doğru ya da yanlış yanıtının olmadığına ilişkin açıklamalarda bulunulmuştur. Anketin uygulanması için 30 dakika süre verilmiştir.

Odak grup görüşmesi: Araştırmada öğretmen adaylarıyla odak grup görüşmesi gerçekleştirilmiştir. Bu görüşme daha derinlemesine bilgi edinmek amacıyla yapılmıştır. Görüşmede öğrencilerden nitelikli toplumu tanımlamaları, özellikleri belirtmeleri, nedenleri ile açıklamaları, nitelikli bir toplum oluşturmada Sosyal Bilgiler dersinin işlevlerini ve nedenlerini anlatmaları, yaşanan sorunlarına ve çözüm önerilerine ilişkin düşüncelerini açıklamaları istenmiştir. Bu kapsamda görüşme bir tartışma ortamı oluşturularak yönetilmiştir. Yapılan görüşme toplam 80 dakika sürmüştür.

Ders planları: Araştırmada öğretmen adaylarının hazırladıkları ders planları analiz edilmiştir. Öğretmen adaylarının ders planlarında Sosyal Bilgiler öğretimine ilişkin nasıl etkinlikler planladıkları dikkate alınmıştır.

Araştırmanın verileri içerik analizi ile analiz edilmiştir. İçerik analizinde araştırmacı öncelikli olarak araştırma konusu ile ilgili kategoriler geliştirmektedir. Araştırmacı daha sonra, incelemiş olduğu veri setinde, bu kategoriler içerisine giren kelime, cümle ya da resimleri saymaktadır (Silverman, 2001; Akt: Özdemir, 2010). İçerik analizinde temelde yapılan işlem birbirine benzeyen verileri belirli temalar çerçevesinde bir araya getirmektir (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Araştırmada bu kapsamda açık uçlu anket, görüşme ve ders planı birlikte analiz edilmiş, temalar oluşturulmuş ve temaların içine girebilecek kodlar belirlenmiştir. Daha sonra bu kodlar sayılmıştır. Araştırmada elde edilen bu temalar ve kodlar birbiri ile ilişkilendirilerek yorumlanmıştır. Araştırma verilerinin analizini iki araştırmacı yapmıştır. Araştırmanın

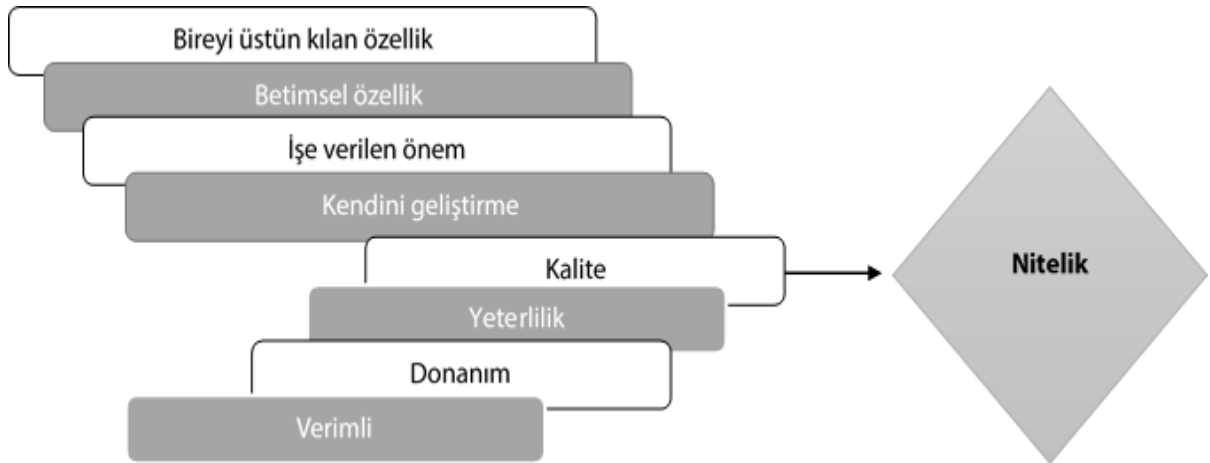
geçerliğini sağlamak amacıyla farklı veri toplama araçları bir arada kullanılmıştır. Araştırmanın güvenilirliğini sağlamak amacıyla araştırmacılar analizlerini ayrı ayrı yapmışlardır. Araştırmacılar bireysel olarak temalar oluşturduktan sonra temalar üzerinde tartışarak görüş birliği ve görüş ayrılığı olan temaları belirlemişlerdir. Araştırmada öğretmen adayları numaralarla kodlanmış, alıntılarda bu numaralar kullanılmıştır. Ayrıca öğretmenlerin bütün veri toplama araçlarında yer alan katılımcılara aynı numaralar verilmiş, yalnızca hangi veri kaynağından alıntı yapıldığını belirtmek amacıyla numaraların başına bunu simgeleyen harf belirtilmiştir. Örneğin bir öğretmenin açık uçlu anket verisi S18 diye kodlanırken, görüşme verisi I18, ders planı veri ise P18 biçiminde kodlanmıştır.

Bulgular

Araştırmadan elde edilen bulgular “nitelik algısı”, “nitelikli birey ve nitelikli toplum”, “nitelikli toplumlar oluşturmada Sosyal Bilgilerin önemi”, “yaşanan sorunlar” ve “çözüm önerileri” başlıkları altında sunulmuştur.

Nitelik Algısına İlişkin Bulgular

Sınıf öğretmeni adaylarının niteliğe ilişkin algıları Şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 1. Nitelik algısı

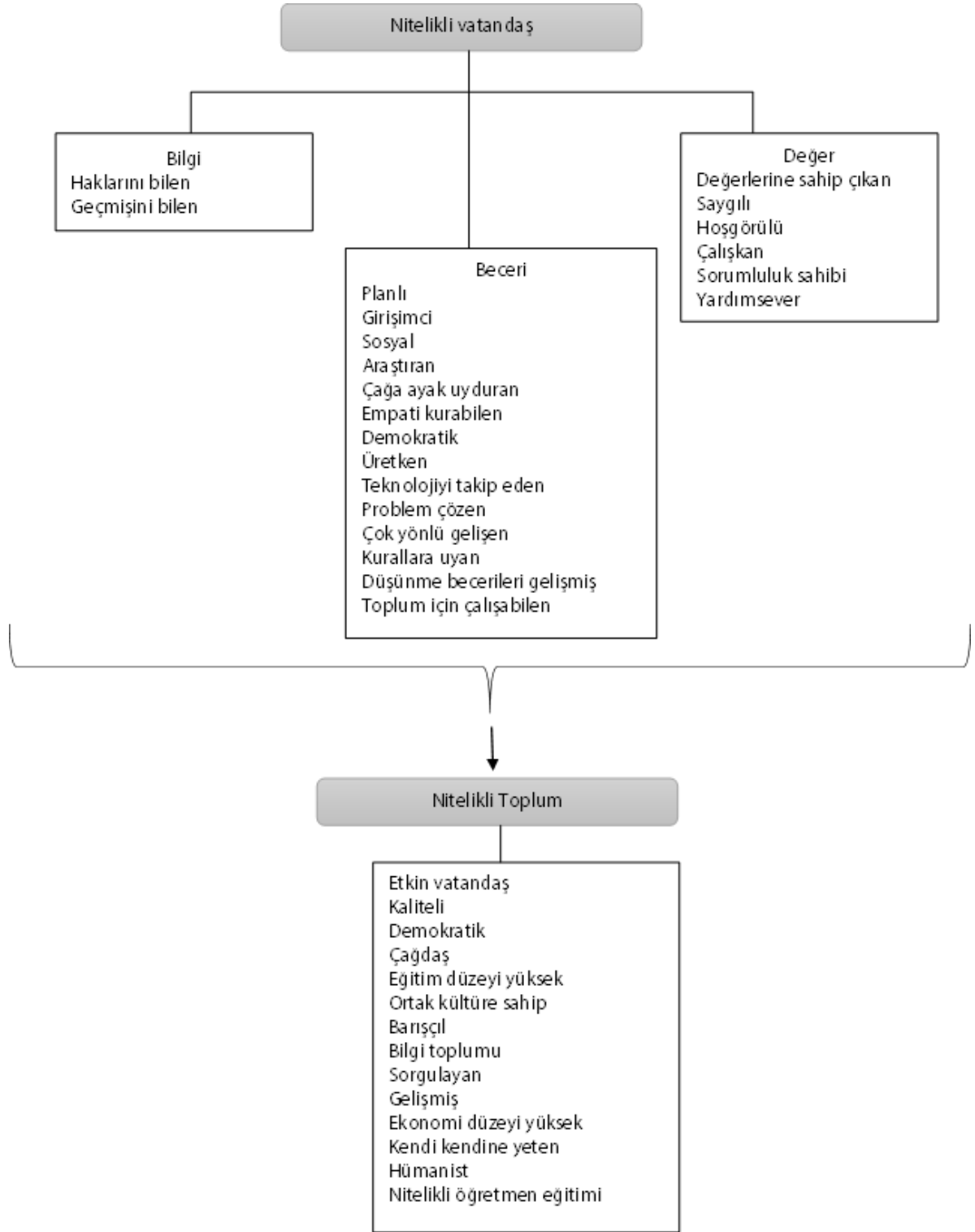

Sınıf öğretmeni adaylarının niteliğe ilişkin algılarının verimli, donanım, yeterlilik, kalite, bir işe verilen önem, betimsel özellik ve bireyi üstün kılan özellik ile ilişkili olduğu görülmüştür. Sınıf öğretmeni adaylarından niteliği donanımla ilişkilendiren bir öğretmen adayı bu görüşünü “*Nitelik deyince aklıma ilk donanım geliyor. Nitelikli olmak donanımlı olmak yani çok yönlü olmakla ilişkilidir (S21)*” biçiminde açıklamıştır. Kendini geliştirme ile ilişkilendiren sınıf öğretmeni adaylarından biri bu görüşünü “*Bir insanın her yönden kendini geliştirmesi ve geliştirme çabasıdır. Her şeyi olabildiğince geliştirme durumudur (S36)*” biçiminde belirtirken, diğer öğretmen adayı bunu “*Gelişmiş ve içinde bulundurulması gereken her şeyi en iyi şekilde barındıran, iyi olan... (S34)*” biçiminde belirterek alanında iyi olmaya da vurgu yapmıştır. Kalite ile niteliği ilişkilendiren bir öğretmen adayı bu görüşünü “*...kaliteyi anlıyorum, kaliteli olma ile bağlantılı (S12)*” biçiminde ifade etmiş, diğer bir öğretmen adayı ise bunu “*Her konuda kalite demek, yapılan bir işte etkililik demek (S49)*” biçiminde ifade etmiştir. Bu görüşe paralel olarak bir öğretmen adayı da bir işe verilen önem olarak alarak görüşünü “*Olması gereken durumdur. Bir iş yapılacaksa nitelikli olmalı diyoruz, o zaman nitelik bir işe önemle yapma, özenli olma (S57)*” biçiminde açıklamıştır. Niteliği betimsel özellik biçiminde tanımlayan öğretmen adaylarından biri tanımını “*Bir şeyin sayısal olmayan özellikleridir. Yani betimlenen, gözle görülen standartlardır (S16)*” biçiminde yapmış, diğeri benzer olarak “*Bir kavram, olgu ya da olayı betimlemeye yarayan özellikler kümesidir. Anlamlandırmada kullanılır (S43)*” biçiminde tanımlamıştır. Niteliği, birey niteliği ile açıklayan öğretmen adayı ise bu görüşünü “*Bireyin sahip olması gereken özellik, özelliklerin üst derecede gelişmesi (S3)*” ifadeleri ile desteklemiştir. Sınıf öğretmeni adaylarının bu görüşlerinden yola çıkarak onların niteliği olması gereken özellikler olarak ele aldıkları ve bu özelliklerin de üst düzeyde olması gerektiğini belirttikleri, bunu da verilen önemle ilişkilendirdikleri söylenebilir.

Nitelikli Birey ve Nitelikli Topluma İlişkin Bulgular

Sınıf öğretmeni adaylarının nitelikli birey ve nitelikli topluma ilişkin görüşleri Şekil 2’de gösterilmiştir.

Nitelikli Topluları Oluşturmada Sosyal Bilgiler Dersinin Rolü:
Sınıf Öğretmeni Adaylarının Görüşleri

Şekil 2. Nitelikli birey ve nitelikli toplum

Sınıf öğretmeni adaylarının nitelikli bireylerin özelliklerini sahip olması gereken bilgi, beceri ve değer boyutlarında ele aldıkları görülmüştür. Sınıf öğretmeni adayları nitelikleri bireylerin hakları ve geçmişi konusunda bilgilere; planlı olma, girişimcilik, sosyallik, araştırma yapma, çağa ayak uydurma, empati kurma, demokratik olma, üretkenlik, teknolojiyi takip etme, problem çözme, çok yönlü gelişme, kurallara uyma, düşünme becerilerine sahip olma ve toplum için çalışma becerilerine; değerlerine sahip çıkma, saygılı, hoşgörülü, çalışkan, sorumluluk sahibi olma ve yardımseverlik değerlerine sahip olmaları gerektiğini belirtmişlerdir. Sınıf öğretmeni adaylarından biri nitelikli bireylerin haklarını bilmesi gerektiğini “*Vatandaşlık haklarını bilen, yani haklarının ne olduğunu bilen (S41)*” biçiminde belirtirken, bir diğeri geçmişini bilmesi gerektiğini “*...kendi kültürünü bilmeli, bunu tabi geçmişini bilerek yapmalı (S18)*” biçiminde belirtmiştir. Başka bir öğretmen adayı da yapılan görüşmede geçmişini bilmeye ilişkin olarak “*Geçmişini bilen, geçmişinden ders çıkararak ileriye dönük planlar yapabilen bireyler niteliklidir (I35)*” ifadelerini kullanırken, açık uçlu ankette de “*Geçmişini bilen ve bu özellikleri saygıyla karşılayan, geçmişini bilmesi gerekir ki ders çıkarsın... (S35)*” ifadelerini kullanmıştır. Sınıf öğretmeni adaylarından nitelikli bireylerin araştırma becerisine sahip olması gerektiğini “*Araştıran bireyler olmalı... (S35)*” biçiminde belirtmiştir. Öğretmen adaylarından biri bireylerin çağa uyum sağlaması gerektiğini “*Gelişmeleri takip ederek çağa uyum sağlamalı (A48)*” biçiminde ele almış, diğeri bir öğretmen adayı ise dolaylı olarak “*Çağın her türlü yeniliğine açık... (A21)*” biçiminde ele almıştır. Bu görüşlerle ilişkili başka bir öğretmen adayı da bireyin teknolojiyi takip etmesi gerektiğini “*Teknolojiyi kullanan, o konudaki gelişimleri takip eden (A18)*” biçiminde açıklamıştır. Nitelikli bireylerin kendilerini çok yönlü geliştirmeleri gerektiğini düşünen öğretmen adaylarından biri bunu “*Toplum çeşitli alanların birlikte gelişmesi ile gelişir. Bu nedenle bireylerin kendilerini çeşitli alanlarda geliştirmesi gerekir (A24)*” biçiminde açıklamıştır. Toplum kurallarına uymanın nitelikli bireylere olması gereken bir beceri olduğunu ifade eden öğretmen adaylarından biri bunu “*... kurallara uyan çünkü insan kurallara uyduğu sürece başkalarının haklarına girmemiş olur. Çatışmalar engellenir (A36)*” biçiminde açıklamış, diğeri bir öğretmen adayı da yapılan görüşmede bu beceriyi “*Kurallar dahilinde düzenli bir şekilde yaşayan yani otobüse binerken sıraya girmekten başlayın da birbirine karşı iletişim kurarken de kurallara uyan bireyler... (I42)*” biçiminde açıklamıştır. Düşünme becerilerine sahip olmayı ele alan bir öğretmen adayı bunu “*Sorgulayan, eleştirel düşünen insanlar olmalı, çünkü başkalarının düşüncelerine göre yaşayan insanlar ilerleme kaydedemez (A47)*” biçiminde ele almış, diğeri bir öğretmen adayı bu görüşünü yapılan görüşmede “*Düşünme becerilerine sahip, aynı zamanda düşündüklerini*

doğru ifade eden... (G44)” biçiminde ele alarak doğru ifade etmenin de önemini belirtmiştir. Bireylerin toplum için çalışabilme becerisine sahip olması gerektiğini öğretmen adaylarından biri görüşünü açık uçlu ankette *“Toplum içerisinde bireylerin birbirine ve toplumuna yararlı olmasıdır (A9)”* biçiminde açıklamış, diğeri yapılan görüşmede *“Bir öğretmen işini en iyi şekilde yaparsa, doktor işini en iyi yaparsa yani toplum için çalışırlarsa toplum gelişir (I18)”* biçiminde açıklamıştır. Başka bir öğretmen adayı ise bu durumunu ders planına öğrencilerine *“Toplumda bir sorun olduğunda bunu çözmek için neler yapılabilir, kamuoyu toplum için bu sorunu çözmede nasıl oluşturulabilir? (P22)”* biçiminde yansıtmıştır. Sınıf öğretmeni adaylarından bireylerin sahip olması gereken değerlerden saygılı olmaya ilişkin görüş belirtenlerden biri bunu *“Bireylerin görüş ve düşüncelerine saygılı olan... (S17)”* biçiminde açıklamış, diğeri bir öğretmen ise bu durumu ders planında kazanım olarak toplumlarda kutlanan özel günlere örnekler vermesini ele alarak süreçte bunlara saygılı olunması gerektiğini (P20) vurgulamıştır. Başka bir öğretmen adayı da ders planında yardımseverlik değerini bir şiirle ele almış, sınıf içerisinde öğrencilere *“Yardımlaşma nedir, bunun toplum içindeki önemi nedir? (P18)”* biçiminde sorular soracağını belirtmiştir. Bunların yanında değerlerine sahip çıkmanın önemini de bir öğretmen adayı *“Toplumun örf, adet, dini ve hukuki geleneklerine sahip çıkmalı (S60)”* biçiminde açıklamıştır. Sınıf öğretmeni adaylarının bu görüşlerinden yola çıkarak onların nitelikli bireylerin sahip olduğu becerilerin önemli olduğunu düşündükleri görülmüştür.

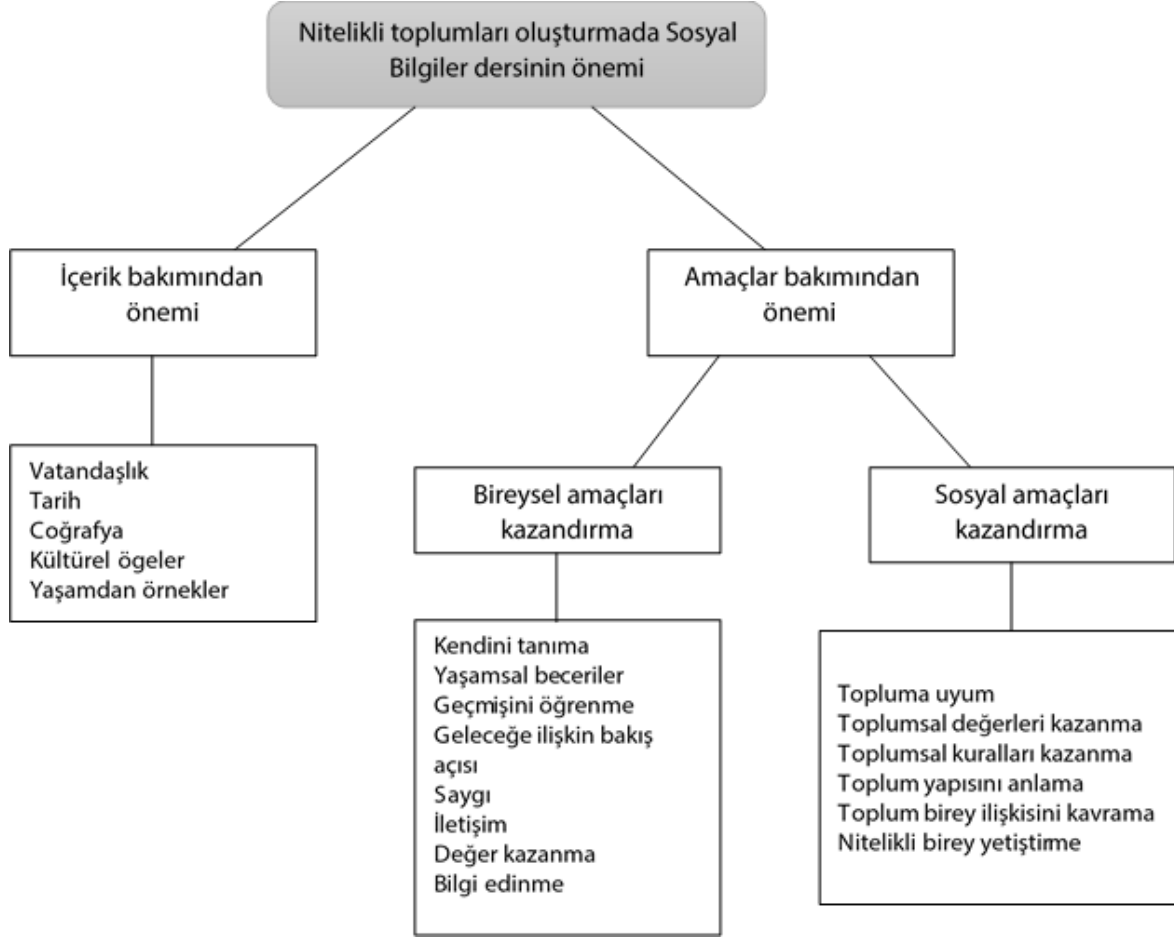
Sınıf öğretmenlerinin nitelikli toplumların sahip olması gereken özellikleri etkin vatandaşlardan oluşmuş, kaliteli, demokratik, çağdaş, eğitim düzeyi yüksek, ortak kültüre sahip, barışçıl, bilgi toplumu, sorgulayan, gelişmiş, ekonomi düzeyi yüksek, kendi kendine yetebilen, hümanist ve nitelikli öğretmen eğitime sahip biçiminde belirtmişlerdir. Sınıf öğretmeni adaylarından etkin vatandaşlardan oluştuğunu belirtenlerden biri bu durumu *“Oy kullanan, vergisini ödeyen, ülkesine karşı sorumluluk almasını bilen, bilinçli ve mantıklı düşüncelere sahip bireylerin oluşturduğu toplumdur (I41)”* biçiminde açıklamıştır. Nitelikli toplumu demokratik olma ile ilişkilendiren öğretmen adaylarından biri bu görüşünü *“Devletin bireye açık bir politika uygulaması gerekir. Yani işleyen hukukla var olan hukuk benzer olmalıdır. Yani demokratik olmalıdır (I2)”* biçiminde belirtirken, diğeri ise açık uçlu ankette *“Demokratik toplum olmalı, yani düşünce özgürlüğüne sahip olmalı (S26)”* biçiminde belirtmiştir. Çağdaş toplumların nitelikli olduğunu belirten öğretmen adaylarından biri bu görüşünü *“Çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmış toplum (S37)”* biçiminde açıklamıştır. Diğeri bir öğretmen adayı bunu görüşmede *“Çağın gereklerine uyan, çağdaş bir toplum, modern bir ülke (I34)”* biçiminde ifade etmiştir. Barışçıl toplumları ele alan bir öğretmen adayı bu görüşünü *“Barış ve huzur içinde yaşayabilen*

toplumlardır (S28)” biçiminde belirtmiş, diğeri ise görüşmede “*Huzur içinde yaşayan insanlar vardır o toplumda, herkes barış doludur (I42)*” biçiminde ele almıştır. Bilgi toplumlarının nitelikli olduğunu belirten öğretmen adaylarından biri bu konudaki görüşünü “*Nitelikli toplum bilgilidir, dolayısıyla verim yüksektir (S4)*” biçiminde açıklamıştır. Gelişmişliği nitelikli toplum olmada bir gösterge olarak ele alan öğretmenlerden biri bu görüşünü “*Nitelikli toplum farklı özelliklere sahip, sosyal ve kültürel her yönüyle gelişmiş toplumlardır (S33)*” biçiminde ele alırken, diğeri bir öğretmen adayı bunu “*Gerekli gelişmişliğe ulaşmış toplum (S18)*” biçiminde ele almıştır. Öğretmen adaylarından biri gelişmişliğin sürekli devam etmesi gerektiğini de vurgulayarak yapılan görüşmede “*Teknoloji çağındayız, bunu takip etmesi, gelişmesi ve gelişme açık olması gerekir (I17)*” biçiminde belirtmiştir. Sınıf öğretmeni adaylarının bu görüşlerin yola çıkarak onların nitelikli toplumu sahip olması gereken özellikler, yaşantı durumları gibi farklı açılardan ele alarak tanımladıkları söylenebilir. Ayrıca sınıf öğretmeni adaylarının nitelikli bireylerin nitelikli toplumları oluşturmada önemli olduğunu vurguladıkları söylenebilir.

Nitelikli Topluları Oluşturmada Sosyal Bilgiler Dersinin Öneme İlişkin Bulgular

Sınıf öğretmeni adaylarının nitelikli toplumlar oluşturmada Sosyal Bilgiler dersinin öneme ilişkin görüşleri Şekil 3’te sunulmuştur.

Nitelikli Topluları Oluşturmada Sosyal Bilgiler Dersinin Rolü:
Sınıf Öğretmeni Adaylarının Görüşleri

Şekil 3. Nitelikli toplum oluşturmada Sosyal Bilgiler dersinin önemi

Sınıf öğretmeni adayları nitelikli bir toplum oluşturmada Sosyal Bilgiler dersini kazandırması gereken amaçları bakımından önemi ve içeriği bakımından önemi biçiminde ele almışlardır. Sınıf öğretmeni adayları bireysel amaçları kazandırma bakımından önemini kendini tanıma, yaşamsal beceriler kazandırma, geçmişini öğrenme, geleceğe ilişkin bakış açısı kazanma, saygı değerini kazanma, iletişim becerisine sahip olma, değerleri kazanma ve bilgi edinme amaçları ile açıklamışlardır. Dersin bireysel amaçlardan bakımından kendisini tanımasını sağlaması bakımından önemini ele alan öğretmen adaylarından biri bu görüşünü “*Bireylerin kendisine ilişkin farkındalık oluşturmalarını sağlar (S26)*” biçiminde açıklamıştır. Bireylere yaşamsal becerileri kazandırmak bakımından önemli olduğunu belirten öğretmen adaylarından biri bu görüşünü kendi deneyimlerinden de yola çıkarak “*Bana da kendi yaşamımda kullanacağım beceriler kazandırdı (S49)*” biçiminde açıklamış, aynı öğretmen adayı bu görüşünü “*Sosyal Bilgiler günlük yaşamla iç içe olan bir derstir. Bu nedenle, yaşam becerileri kazandırır. Nitelikli bir toplum için bu derse devam edilmelidir (S49)*” biçiminde desteklemiştir. Sosyal Bilgiler dersini geçmişte öğretim bakımından önemli gören diğer bir öğretmen adayı bu

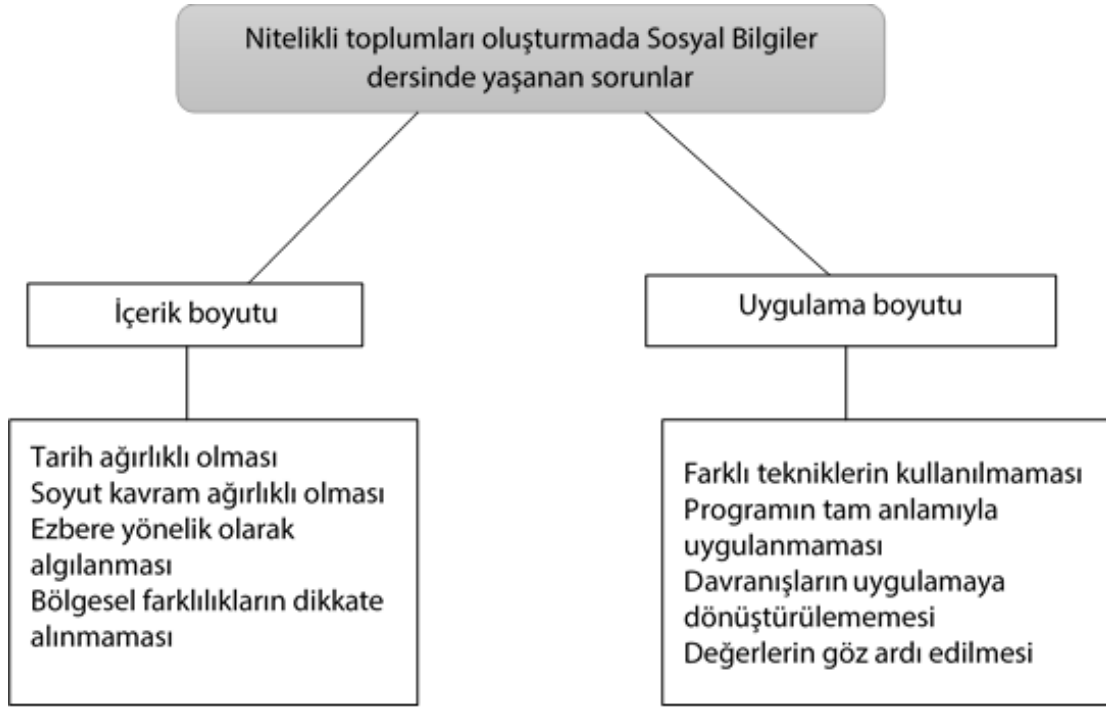
görüşünü yapılan görüşmede *“Geçmişini bilen, geçmişteki olayların farkından olan yani geçmişini öğrenen bireyler olmayı sağlar (I43)”* biçiminde belirtmiştir. Önceki deneyimlerinden yola çıkarak geleceğe ilişkin bakış açısı kazandırmada önemini vurgulayan öğretmen adaylarından biri bu görüşünü *“Sosyal Bilgiler benim tarihten ders çıkarmamı sağladı. Buna bağlı olarak geleceğim hakkında daha sağlıklı kararlar almamı sağladı (S13)”* biçiminde açıklamış, diğer bir öğretmen adayı ise dersin bu açıdan önemini *“İnsanlar buldukları bölgenin tarihini, coğrafyasını, kültürünü öğrenerek geleceklerini tayin ederler (S11)”* biçiminde açıklamıştır. Nitelikli toplumları oluşturmada Sosyal Bilgiler dersinin öğrencilere değerleri kazandırdığını deneyimlerinden yola çıkarak belirten öğretmen adaylarından biri bu görüşünü *“Sosyal çevreme ilişkin olması gereken değerleri kazanmamı sağladı (S12)”* biçiminde ifade etmiştir. Yine deneyimlerinden yola çıkarak bilgi kazandırmada önemli olduğunu düşünen öğretmen adaylarından biri bunu *“Kavramsal olarak işe yaradım, bilgilendirici olmuştur, sonraki sınıflara devam etmem için temel bilgileri kazandırmıştır (S60)”* biçiminde açıklamıştır. Bilgi kazandırmayı hazırladığı ders planına yansıtan bir öğretmen adayı yerel yönetim birimlerini öğretmeyi amaçlayarak yerel yönetim birimlerinin görevleri konusunda bilgiler vermiştir (P7). Sınıf öğretmeni adayları dersin sosyal amaçları kazandırma bakımından önemini topluma uyum sağlama, toplumsal değerleri ve kuralları kazanma, toplum yapısını anlama, toplum birey ilişkisini kavrama ve nitelikli birey yetiştirme amaçları bakımından ele almışlardır. Sosyal açıdan öneminde topluma uyum sağlamayı önemseyen öğretmen adaylarından biri bu görüşünü *“Bireyler erken yaşlarda toplumun işleyişi konusunda bilgi sahibi olarak topluma uyum sağlarlar (S2)”* biçiminde belirtmiştir. Toplumsal kuralları kazandırma bakımından Sosyal Bilgiler dersini önemli gören öğretmen adaylarından biri bu görüşünü *“Sosyal Bilgiler dersi toplumda uyulması gereken kuralları öğretir (S46)”* biçiminde belirtmiştir. Toplum yapısını anlamının da önemli olduğunu ele alan öğretmen adaylarından biri bu görüşünü *“Sosyal Bilgiler dersi öğrencilerin toplumları, yönetim biçimlerini tanıyarak yapısını anlamalarını sağlar (S38)”* biçiminde ele almıştır. Öğretmen adaylarından bazıları bu durumu kendi deneyimleri ilişkilendirilerek *“Topluma ve yapısına karşı farkındalık oluşturdum (S28)”* biçiminde açıklamıştır. Yine bu durumun önemini yapılan görüşmede *“Bu ders ile bireyler toplum kurallarını, yaşayışlarını ilkokulda öğreniyorlar. Bu nedenle ders toplum olmayı öğrenme konusunda önemlidir (I42)”* biçiminde anlatmıştır. Sınıf öğretmeni adaylarının bu görüşlerinden yola çıkarak nitelikli bir toplum oluşturmada Sosyal Bilgiler dersinin gerek bireysel açıdan gerekse sosyal açıdan önemli olduğunu gördükleri söylenebilir.

Sınıf öğretmeni adaylarının nitelikli topluları oluşturmada Sosyal Bilgiler dersinin içeriğinin vatandaşlık, tarih, coğrafya, kültürel öğeler ve yaşamdan örnekler konulara sahip olması nedeniyle önemli olduğunu belirttikleri görülmüştür. Vatandaşlık konuları bakımından önemini belirten öğretmen adaylarından biri bu görüşünü “*Temel bilgiler Sosyal Bilgiler dersinde verildiği için onların iyi bir vatandaş olmasını sağlayacak bir içeriğe sahiptir (S18)*” biçiminde açıklamıştır. Ayrıca başka bir öğretmen adayı bunu görüşmede “*Bu dersin amacı iyi vatandaş yetiştirmek olduğu için bu konulara yer verilmesi önemli (I1)*” biçiminde açıklamıştır. Tarih konularının verilmesini önceki deneyimleri ile ilişkilendiren öğretmen adaylarını biri bunu “*Tarih konuları hakkında bilgi edinmem beni çok geliştirdi (S40)*” biçiminde ifade etmiş, yine başka bir öğretmen adayı bu görüşünde önceki deneyimlerine yer vererek “*Tarih konularını öğrenmem benim için önemli oldu (S12)*” biçiminde ifade etmiştir. Coğrafya konularının olmasının önemini öğretmen adaylarından biri “*Yaşadığımız ülkeyi ve diğer ülkeleri tanımamızı sağlar (S1)*” biçiminde ele almıştır. Derste kültürel öğelerin yer aldığını belirten öğretmen adaylarından biri bu görüşünü “*Kültürel öğelerin tanıtılmasıyla kendi doğru ve yanlışlarının öğrenmesini sağlar... Kültürel öğelerin öğrenilmesi nitelikli bir toplum için önemlidir (I44)*” biçiminde açıklamıştır. Yaşamından içinden örnekler yer vermesini ise öğretmen adaylarından biri “*... bu ders yaşamın içinden de olaylara, konulara değinmekte, bu bakımdan önemlidir (S8)*” biçiminde ele almıştır. Sınıf öğretmeni adaylarının Sosyal Bilgiler dersi içeriğinin nitelikli bir toplum oluşturmada vatandaşlık konuları içermesi, çevresini tanımasını sağlaması ve yaşama ilişkin örnekler sunması bakımından önemli gördükleri söylenebilir.

Sosyal Bilgiler Dersinde Yaşanan Sorunlara İlişkin Bulgular

Sınıf öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler dersinde nitelikli bir toplumda oluşturmada karşılaşılan sorunlara ilişkin görüşleri Şekil 4’te sunulmuştur.

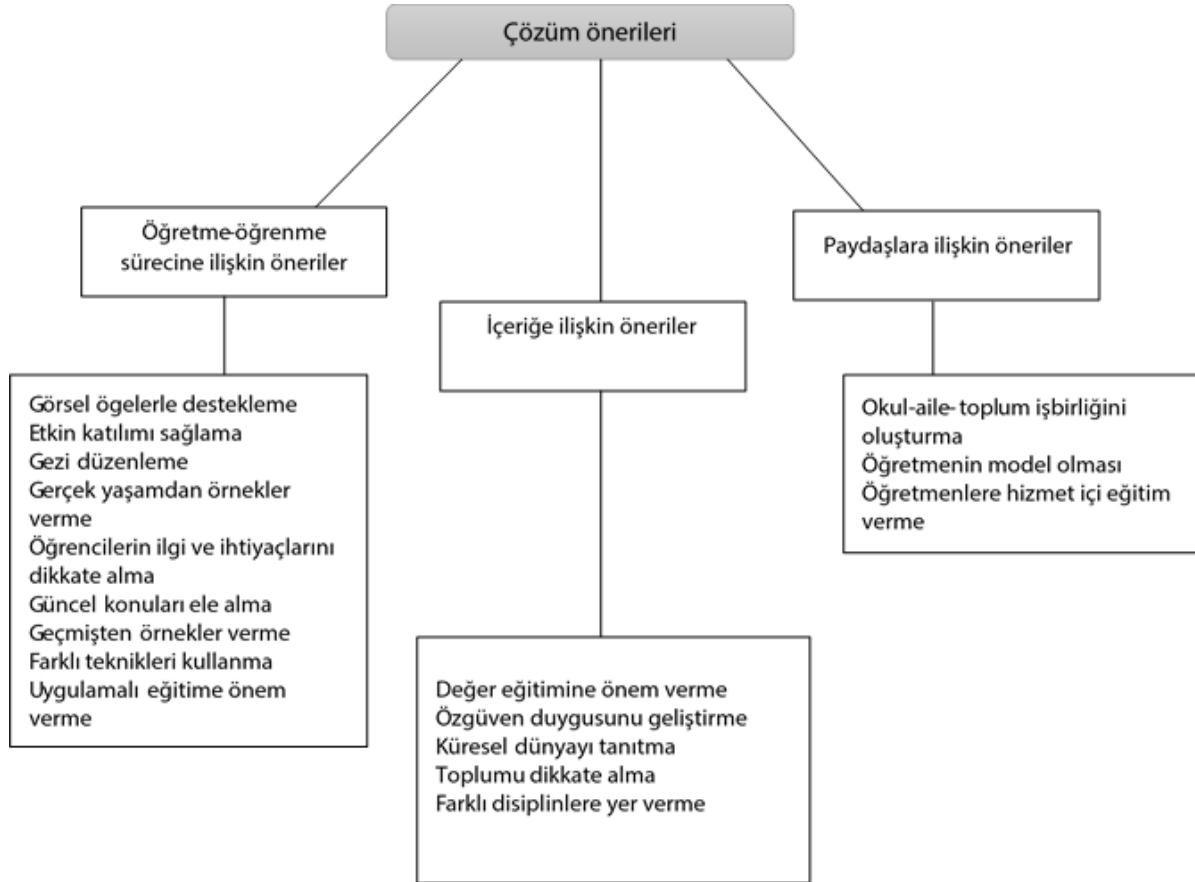
şekil 4. Sosyal Bilgiler dersinde nitelikli bir toplumda oluşturmada karşılaşılan sorunlar

Sınıf ğretmeni adaylarının nitelikli bir toplumu oluşturmada Sosyal Bilgiler dersinde içerik boyutunda ve uygulama boyutunda sorunlar yaşandığını belirttikleri görülmüştür. İçerik boyutunda yaşanan sorunları içeriğin tarih ve soyut kavramlar ağırlıklı olması, dersin içeriğinin ezbere yönelik olarak algılanması ve içerikte bölgesel farklılıkların dikkate alınmaması biçiminde ele almışlardır. Dersin tarih ağırlıklı olduğunu düşünen ğretmen adaylarından biri bu sorunu “*Dersin içeriğinde tarih ağırlığı olduğu için hep savaşları anlatıyoruz. Bu da dersin etkili işlenmesini etkiliyor (I17)*” biçiminde ele almıştır. Derste ezbere yönelik konuların verilmesini sınıf ğretmeni adaylarından biri yine tarihle ilişkilendirerek “*Tarih var. Biz de öğrencilerin bunları ezberlemesini bekliyoruz. İyi anlamasını değil (I34)*” biçiminde anlatmıştır. Bölgesel farklılıkların dikkate alınmaması sorununu ğretmen adaylarından biri “*Programlar hazırlanırken bölgesel farklılıklar dikkate alınmıyor. Bunun sonucunda bölgelerdeki farklı yaşam türleri ele alınmıyor, iklimlerde örnek vermek yetmiyor. Öğretmenler de bununla uğraşmak istemiyor (I18)*” biçiminde ele almıştır. Sınıf ğretmeni adayları uygulama boyutundaki sorunları farklı tekniklerin kullanılmaması, programın tam anlamıyla uygulanmaması, değerlerin göz ardı edilmesi ve davranışların uygulamaya dönüştürülememesi biçiminde açıklamışlardır. Farklı tekniklerin kullanılmaması sorununu ğretmen adaylarından biri “*Farklı teknikler kullanılmadığı için somutlaştırılmıyor. Örneğin ocuk hakları çocukların tahtaya gelerek haklarını tek tek okuması ile işleniyor. Farklı yöntemler kullanılarak da işlenebilir (I44)*” biçiminde açıklayarak aynı zamanda somutlaşmamasına da dikkat çekmiştir.

Değerlerin göz ardı edildiğini düşünen öğretmen adaylarından biri bu sorunu “*Ben çocuklarda kültüre bir yabancılaşma olduğunu görüyorum. Bu da Sosyal Bilgiler dersinde toplumu toplum yapan değerlerin verilmemesinden onların işlenmemesinden kaynaklanıyor (I18)*” biçiminde ifade etmiştir. Programın tam anlamıyla uygulanmadığını düşünen öğretmen adaylarından biri bu sorunu “*2005 yılında değişen program içeriği ile muhteşem bir program. Ama maalesef sınıflarda uygulanmadığını görüyoruz. Sadece öğretmenler başlıkları verip geçiyor. Program tam olarak uygulanmıyor (I34)*” biçiminde ele almıştır. Aynı öğretmen adayı davranışların uygulamaya dönüşmediğini “*Örneğin eleştirel düşünme diyoruz. Ama baktığımızda bunları öğrencilerin kazanmadığını görüyoruz. Sadece öğrettiğimiz bilgiler teoride kalıyor (I34)*” biçiminde açıklamıştır. Sınıf öğretmeni adaylarının sorunların içeriğinden kaynaklandığı ancak uygulamada daha çok sıkıntı yaşandığını belirttikleri söylenebilir.

Çözüm Önerilerine İlişkin Bulgular

Sınıf öğretmeni adaylarının nitelikli bir toplum için gerekli etkili bir Sosyal Bilgiler öğretimi için getirdikleri çözüm önerileri Şekil 5’te sunulmuştur.

Şekil 5. Çözüm önerileri

Sınıf öğretmeni adaylarının nitelikli bir toplumu oluşturmada etkili bir Sosyal Bilgiler öğretimi için öğretme-öğrenme sürecine, programın içeriğine ve paydaşlara ilişkin önerilerde buldukları görülmüştür. Öğretmen adayları öğretme-öğrenme sürecine ilişkin olarak görsel öğelerle destekleme, etkin katılımı sağlama, gezi düzenleme, gerçek yaşamdan örnekler verme, öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçları dikkate alma, güncel konuları ele alma, geçmişten örnekler verme, farklı teknikleri kullanma ve uygulamalı eğitime önem verme önerilerinde bulunmuşlardır. Öğretme-öğrenme sürecinde görsel öğelere yer verilmesi gerektiğini öneren öğretmen adaylarından biri bu görüşünü “*Sosyal Bilgiler dersinde konular çevreyi daha iyi tanıtmak için görsel ve işitsel araçlarla işlenmelidir (S48)*” biçiminde açıklamıştır. Diğer bir öğretmen adayı ise bunu kamu kuruluşlarına ilişkin hazırladığı ders planına video kullanarak yansıtmıştır (P22). Gezi düzenlenmesinin önemli olduğunu belirten öğretmen adaylarından biri bunu yapılan görüşmede “*Öğrencilere somut yaşantılar kazandırmak için geziler düzenlenmeli, ders yalnızca sınıfta işlenmemelidir (I41)*” biçiminde açıklamıştır. Yine başka bir öğretmen adayı gezilerin önemini “*Gezi ve gözlem gibi etkinlikler öğrencilerin daha somut yaşantılar kazanmasını sağlamaktadır (S7)*” biçiminde ele almıştır. Güncel konulara yer verilmesi gerektiğini düşünen öğretmen adaylarından biri bunu “*Programlar hazırlandığında olmayan güncel konulara süreçte mutlaka yer verilmelidir (I2)*” biçiminde açıklamıştır. Ayrıca bu konuya ilişkin öğretmen adaylarından biri ders planında kamuoyuna ilişkin işlediği bir konuda gazete haberlerinden yararlanmıştı (P50). Derslerin uygulamalı işlenmesi gerektiğini düşünen öğretmen adaylarından biri bunu ders planında seçim konusunu işlerken sınıfta bir seçim ortamı oluşturarak yansıtmıştır (P55). Sınıf öğretmeni adaylarının görüşlerinden yola çıkarak onların öğretme-öğrenme sürecinde öğrencilerin etkin olması gerektiğini vurguladıkları söylenebilir.

Sınıf öğretmeni adaylarının içeriğe değer eğitime önem verme, özgüven duygusunu geliştirme, küresel dünyayı tanıtmak, kültürel değerlere önem verme, toplumu dikkate alma ve farklı disiplinlere yer verme konularında önerilerde bulunduğu görülmüştür. Özgüven duygusunu geliştirmeyi önemseyen öğretmen adaylarından biri bu konuda “*İçerik özgüven duygusunu geliştirmeye yönelik olmalıdır. Güven öğrencilerin kendisini geliştirmesinde önemlidir (S8)*” biçiminde öneride bulunmuştur. Diğer bir öğretmen adayı ise küresel dünyayı tanıtmakla önemini “*Kültürel değerleri öğrenmenin yanında küresel dünyayı anlamak da önem taşımaktadır (S28)*” biçiminde açıklamıştır. Sınıf öğretmeni adayları Sosyal Bilgiler dersinin içeriğine ilişkin farklı konuların ayrıntılı olarak alınması gerektiğini önerdikleri söylenebilir.

Sınıf öğretmeni adaylarının paydaşlara ilişkin önerileri okul-aile-toplum işbirliğini oluşturma, öğretmenin model olması ve öğretmenlere hizmet içi verme biçimindedir. Okul-aile-toplum işbirliğini önemseyen öğretmen adaylarından biri bu görüşünü “*Öğretmenin velilerle işbirliği yapması gerekmektedir. Okul toplumla iç içe olmalıdır. İşbirliği çocuk açısından önemlidir S(18)*” biçiminde açıklamıştır. Aynı öğretmen adayı öğretmenlerin model olması gerektiğini “*Öğretmenler hem toplumda hem de öğrencilere model olmalıdır (S18)*” biçiminde açıklamıştır. Öğretmen adaylarından biri öğretmenlere hizmet içi eğitim verilmesi gerektiğini “*Öğretmenler kendilerini sürekli geliştirmeli, bu nedenle günceli de takip etmek ve toplumun niteliğini sağlamak için onlara hizmet içi eğitim verilmelidir (I42)*” biçiminde açıklamışlardır. Sınıf öğretmeni adaylarının nitelikli bir toplum oluşturmada paydaşları da önemli gördüğü söylenebilir.

Araştırmada elde edilen bulguların nitelikli bir toplumu oluşturmada Sosyal Bilgiler dersinin önemini ortaya koyduğu görülmüştür. Ancak süreçte buna ilişkin sorunlar yaşandığı ele alınmıştır. Ayrıca öğretmen adaylarına göre bu sorunlar farklı boyutlarda iyileştirme yapılarak çözülebilir.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Sınıf öğretmeni adaylarının nitelikli topluları oluşturmada Sosyal Bilgiler dersinin önemine ilişkin görüşleri bu araştırmada nitelik algısı, nitelikli birey ve nitelikli toplum, bu süreçte Sosyal Bilgiler dersinin önemi, yaşanan sorunlar ve çözüm önerileri bağlamında incelenmiştir.

Bu kapsamda sınıf öğretmeni adayları niteliği bireye ilişkin özellik, olması gereken özellik, kalite, verimlilik, donanım gibi kavramlarla tanımlayarak nitelik konusunda en iyi olmayı vurgulamışlardır. TDK (2014) nitelik sözcüğünü “*bir şeyin iyi veya kötü olma özelliği, kalite*” biçiminde tanımlamıştır. Bu anlamda sınıf öğretmeni adaylarının niteliğe ilişkin yaptıkları tanımlamalar sözlüklerde yer alan tanımlamalarla örtüşmektedir.

Sınıf öğretmeni adaylarının nitelikli bireyde olması gereken özellikleri bilgi, beceri ve değerler bağlamında ele almıştır. Sınıf öğretmeni adayları nitelikli bireylerin sahip olması gereken becerileri araştırma yapma, empati kurma, teknolojiyi takip etme, problem çözme, düşünme becerilerine sahip olma gibi becerilerle açıklamışlardır. Günümüzde de bireylerin sahip

olmaları gereken beceriler 21. yüzyıl becerileri altında yaratıcılık, eleştirel düşünme, problem çözme, iletişim, işbirliği, bilgi ve teknoloji okuryazarlığı gibi becerilerle açıklanmaktadır (Partnership for 21st century skills, 2011; OECD, 2013; MEB, 2007). Ayrıca 2005 yılında uygulamaya konulan Sosyal Bilgiler öğretim programında da bu beceriler kazandırılması gereken beceriler arasında yer almaktadır (MEB, 2004). Bu bağlamda, öğretmen adaylarının belirttiği nitelikli bireylerin sahip olması gereken beceriler alanyazında da günümüz bireylerinin sahip olması gereken beceriler biçiminde yer almaktadır. Sınıf öğretmeni adayları bireylerin sahip olması gereken değerleri ise saygı, hoşgörü, çalışkanlık, yardımseverlik, sorumluluk gibi değerlerle açıklamıştır. Can'ın (2008) değerlere ilişkin yapılan araştırmalarda en çok önem verilen değerlerin sorumluluk ve saygı olduğu ortaya çıkmıştır. Sınıf öğretmeni adayları da bu çalışmada nitelikli bireylerin sahip olması gereken değerler arasında en çok saygı değerini ele almışlardır. Ayrıca öğretmen adayları tarafından ele alınan bu değerler Sosyal Bilgiler öğretim programında yer almaktadır. Ancak programda bunun yanı sıra adil olma, bağımsızlık, barış, çevre, dayanışma gibi birçok değer yer almaktadır (MEB, 2004). Bu nedenle sınıf öğretmeni adaylarının sıraladıkları değerlerin nitelikli bireyler açısından yetersiz olduğu söylenebilir. Sınıf öğretmeni adayları nitelikleri toplumların ise bilgi toplumu, gelişmiş, eğitim düzeyi yüksek, çağdaş, barışçıl gibi özelliklerle anlatmışlardır. Sınıf öğretmeni adaylarına göre nitelikli bireyler nitelikli toplumları oluşturmaktadır.

Sınıf öğretmeni adayları nitelikli toplumları oluşturmada Sosyal Bilgiler dersinin önemini dersin amaçları ve dersin içeriği bakımından önemine dikkat çekerek belirtmişler, amaçları ise bireysel ve sosyal açıdan kazandırması gerekenleri vurgulayarak ele almışlardır. Sosyal Bilgiler öğretim programında da öğrencilere kazandırılması gerekenler bilgi, beceri, değer, kavram gibi başlıklar altında toplanmıştır (MEB, 2004). Ayrıca Sosyal Bilgiler dersinin amaçları alanda bilgiye ilişkin, beceriye ilişkin, değerlere ilişkin ve sosyal katılıma ilişkin amaçlar olarak sınıflandırılmaktadır (Michaelis ve Garcia, 1996). NCSS (1992) ise bu amaçları bireysel ve kültürel kimlik kazanma, topluma katılım, sorunlara duyarlılık biçiminde ele almıştır (Gültekin, 2008). Sosyal Bilgiler dersinin en önemli amacının toplumsal kişilik kazandırmaktır (Sözer, 2008). Bu kapsamda Turner (1999) dersin evrensel amaçlarını vatandaş yetiştirme, sosyal konulara ilişkin farkındalık geliştirme, sosyal bilimlerin yöntemlerini öğretme, öğrencilerin üst düzey düşünme becerilerini geliştirme olarak belirtmiştir. Bu bağlamda, sınıf öğretmeni adaylarının Sosyal Bilgiler dersinin amaçları bakımından belirttiği önem durumu alanyazınla örtüşmektedir. Sınıf öğretmeni adayları nitelikli toplumlar oluşturmada Sosyal Bilgiler dersinin içerik açısından da önemli olduğunu belirtmiş, bu önemi tarih, coğrafya, vatandaşlık, kültür ve

yaşamdan örnekler konularıyla ilişkilendirmişlerdir. Öğretmen adaylarının yaptıkları bu ilişkilendirme alanyazında Sosyal Bilgiler dersine yönelik yapılan tanımlamalarla (MEB, 2004; NCSS, 1993; Öztürk, 2006) örtüşmektedir. Çünkü yapılan tanımlamalarda dersin tarih, coğrafya, sosyoloji, antropoloji, ekonomi, hukuk gibi bilimlerle ilişkili olduğuna yer verilmektedir. Ancak öğretmen adaylarının yalnızca tarih ve coğrafyadan söz etmesinden kaynaklı olarak, onların içeriği konusunda eksik bilgiye sahip olduğu söylenebilir. Aynı zamanda ilkokul öğrencileri ile gerçekleştirilen çalışmalarda da öğrencilerin dersin içeriğini tarih, coğrafya, toplumsal konular, geçmişle ilgili bilgiler gibi benzer ifadelerle tanımladıkları görülmektedir (Yaşar ve Gürdoğan Bayır, 2010; Deveci ve Gürdoğan Bayır, 2011; Zhao ve Hoge, 2005). Sosyal Bilgiler dersine ilişkin yapılan bu çalışmaların sonuçları da katılımcıların yaş düzeyleri farklı da olsa bu çalışmayla benzerlik göstermektedir.

Sınıf öğretmeni adayları bu süreçte yaşanan sorunları içerik boyutuna ilişkin ve uygulama boyutuna ilişkin sorunlar olarak ele almışlardır. İçerik boyutunda soyut kavramların fazla olmasına, tarih ağırlıklı olmasına, bölgesel farklılıkların dikkate alınmamasında, ezbere yönelik algılanmasına dikkat çekerlerken; uygulama boyutunda programın tam anlamıyla uygulanmadığına, farklı tekniklerin kullanılmadığına, değerlerin göz ardı edildiğine dikkat çekmişlerdir. Sözer (2008) de benzer biçimde Sosyal Bilgiler dersinde yer alan kavram, ilke ve genellemelerin dersin ezbere dayalı bir ders olarak algılanmasına neden olduğunu, Aykaç (2007) ve Ekinci (2007) yaptıkları çalışmalarında Sosyal Bilgiler öğretim programında bölgeler arası farklılıkların dikkate alınmadığı sonucunu, Doğanay (2008) da yaptığı çalışmada programın yer alan bilgi ve beceriler bakımından uyumlu olduğunu ancak okullarda ne derece uygulanacağını sıkıntılı olduğunu belirtmişlerdir. Bu bağlamda sınıf öğretmeni adaylarının Sosyal Bilgiler öğretimine ilişkin belirttiği sorunların alanyazındaki çalışmalarda da yer ele alındığı söylenebilir.

Sınıf öğretmeni adaylarının etkili bir Sosyal Bilgiler öğretimi için getirdikleri çözüm önerileri öğretme-öğrenme süreci, içerik ve paydaşlar boyutuna ilişkindir. Öğretme-öğrenme sürecine ilişkin olarak en fazla gerçek yaşamdan örnekler vermeyi, görsel öğelerle destekleme, farklı teknikleri kullanma, geziler düzenleme; içerik boyutunda değer eğitimi, farklı disiplinlere yer vermeyi; paydaş boyutunda ise okul-aile-toplum işbirliği ve öğretmenlerin model olmasını ve hizmet içi eğitimlerini ele almışlardır. Aykaç (2007) Sosyal Bilgilere ilişkin yaptığı çalışmada fotoğraf, harita, film gibi görsel öğelerin kullanılması gerektiği ve geziler düzenlenmenin önemli olduğu sonucuna ulaşmıştır. Akbaba (2009) da benzer biçimde Sosyal Bilgiler

öğretiminde görsel materyallerin kullanılmasının öğrencilerin ilgilerini çekeceğini belirtmiştir. Bu bağlamda sınıf öğretmeni adaylarının ele aldığı görsel öğelerle destekleme önerisi alanyazında da önemli görülmektedir. Akgül (2006) yaptığı çalışmada Sosyal Bilgiler dersinde öğretmenlerin farklı teknikleri kullandığı ancak en fazla soru-yanıt ve düz anlatım tekniklerine başvurdukları sonucuna ulaşmıştır. Buna ek olarak Özpolat (2009) da yaptığı çalışmada Sosyal Bilgiler dersinde öğrenciyi etkin kılacak yöntemlerin kullanılmasına dikkat çekmiştir. Sınıf öğretmeni adayları da benzer biçimde farklı tekniklerin kullanılması gerektiğini vurgulamışlardır. Gömleksiz ve Cüro (2011) yaptıkları çalışmalarında bu çalışmada sınıf öğretmeni adayları tarafından ele alındığı gibi içerikte değer eğitime önem verilmesi gerektiği sonucuna ulaşmışlardır. Yapıcı ve Demirdelen (2007) yaptığı çalışmada öğretmenlerin programla ilgili yeterince hizmet içi eğitim almadığı sonucu ortaya çıkmıştır. Sınıf öğretmeni adayları da öğretmenlerin hizmet içi eğitim almalarını etkili bir Sosyal bilgiler öğretimi için önemsemişlerdir. Karataş ve Karaman (2010) çalışmalarında Sosyal Bilgiler dersinde okul-aile işbirliğinin kısmen gerçekleştiği sonucuna ulaşmışlardır. Buna benzer biçimde sınıf öğretmeni adayları okul-aile-toplum işbirliğinin geliştirilmesini önemsemişlerdir.

Sınıf öğretmeni adaylarının nitelikli bir toplum oluşturmada Sosyal Bilgiler dersine ilişkin görüşlerini ele alan bu çalışma sonucunda, onların Sosyal bilgiler dersini önemsedığı sonucunda ulaşılmıştır. Ayrıca Sosyal Bilgiler dersinde gerek içerik gerek uygulama açısından bir takım sorunların olduğu ortaya çıkmıştır. Ancak programın hazırlanması ve uygulanması, öğretmenlere hizmet içi eğitimler verilmesi, dersin uygulama boyutunun farklılaştırılması gibi önerilerin ortaya çıktığı görülmüştür. Bu kapsamda, nitelikli bir toplum oluşturmak için Sosyal Bilgiler dersinin toplumsallaşma amacı da göz önünde bulundurulduğunda son derece önemli olduğu söylenebilir.

Araştırmanın sonuçları kapsamında şu öneriler getirilebilir:

- Öğretmenler öğrencileri etkin kılacak uygulamalara yer vermelidir.
- Okul-aile-toplum işbirliğinin oluşturulması gerekmektedir.
- Nitelikli toplumlar oluşturmak için tüm paydaşlar Sosyal Bilgiler dersine önem vermelidir.
- Nitelikli toplumları oluşturmada farklı derslerine önemine ilişkin farklı yöntemler kullanılarak çalışmalar yapılmalıdır.

- Nitelikli toplumlari oluşturmada öğretim-öğrenme sürecinde değer eğitime önem verilmelidir.

Teşekkür

Bu makalede emeği geçen ancak bu süreçte aramızdan ayrılan Prof. Dr. Şefik YAŞAR'a teşekkür ederim.

Kaynakça

- Akbaba, B. (2009). Sosyal Bilgiler Öğretiminde Görsel Materyallerin Kullanımı, (284-316), (Editör: Mustafa Safran), *Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Akgül, N.İ. (2006). Sınıf Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Öğretiminde Kullandıkları Yöntemler ve Karşılaşılan Sorunlar. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Aral, N. ve Gürsoy, F. (2001). Çocuk hakları çerçevesinde çocuk istismarı. *Milli Eğitim Dergisi*, 15, 36-40.
- Aykaç, N. (2007). İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Eğitim Öğretim Programına yönelik öğretmen görüşleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(22), 46-73.
- Baydar, P. (2009). İlköğretim beşinci sınıf sosyal bilgiler programında belirlenen değerlerin kazanım düzeyleri ve bu süreçte yaşanan soruların değerlendirilmesi. *Yayımlanmamış yüksek lisans tezi*. Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Box, J. ve Little, D. (2003). Cooperative small-group instruction combined with advanced organizers and their relationship to self-concept and social studies achievement of elementary school students. *Journal of Instructional Psychology*, 30(4), 284-288.
- Can, Ö. (2008). Dördüncü ve beşinci sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersinde değerler eğitimi uygulamalarına ilişkin görüşleri. *Yayımlanmamış yüksek lisans tezi*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Cılga, İ. (1999). Türkiye’de çocuk hakları çalışmaları. 2. *Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi*. (Ed. Onur, B.) Ankara: AÜ Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, 506-516.
- Çelikkaya, T. (2011). Sosyal bilgiler programında yer alan becerilerin kazandırılma düzeyi: Öğretmen görüşleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 19(3), 969-990.
- Çengelci, T. (2005). Sosyal bilgiler dersinde beyin temelli öğrenmenin akademik başarıya ve kalıcılığa etkisi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Çengelci, T. (2010). İlköğretim beşinci sınıf sosyal bilgiler dersinde değerler eğitiminin gerçekleştirilmesine ilişkin bir durum çalışması. *Doktora tezi*. Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Deveci, H. ve Gürdoğan Bayır, Ö. (2011). Hayallerdeki sosyal bilgiler: ilköğretim üçüncü sınıf öğrencilerinin algıladıkları. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4).

- Doğanay, A. (2008). Çağdaş sosyal bilgiler anlayışı ışığında Yeni Sosyal Bilgiler Programının değerlendirilmesi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17 (2), 77-96.
- Ekinci, A. (2007). İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Yapılandırmacı Yaklaşım Bağlamında Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi. Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Erdem, M. ve Akkoyunlu, B. (2002). Bilgi okuryazarlığı becerileri ve bu becerilerin öğrencilere kazandırılması için düzenlenecek öğrenme ortamlarının özellikleri. *Journal of Qafqaz University*, 9, 125-132.
- Ersoy, A. F. (2007). Sosyal bilgiler dersinde öğretmenlerin etkili vatandaşlık eğitimi uygulamalarına ilişkin görüşleri. *Yayımlanmamış doktora tezi*. Anadolu Üniversitesi Eskişehir.
- Gömlüksiz, M.N. ve Cüro, E. (2011). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının toplumsal ihtiyaçları karşılama düzeyine ilişkin öğretmen görüşleri (Diyarbakır ili örneği). *Milli Eğitim*, 190, 145-166.
- Göz, N. L. (2010). İlköğretimde demokrasi ve vatandaşlık eğitimi. *Yayımlanmamış yüksek lisans tezi*. Uşak Üniversitesi, Uşak.
- Gültekin, M. (2008). Sosyal bilgiler dersi öğretim programı. Ş. Yaşar (Ed.), *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi* içinde (s. 57-78). Eskişehir: Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Gürdoğan Bayır, Ö. (2010). Sosyal bilgiler dersinde güncel olaylardan yararlanmanın eleştirel düşünme becerilerine etkisi. *Yayımlanmamış yüksek lisans tezi*. Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Hesse, W., Müller, D. ve Ruß, A. (2008). Information, information systems, information society: interpretations and implications. *Poiesis & Praxis*, 5(3-4), 159-183.
- Hoge, J.D. (2002). Character education, citizenship education, and the social studies. *The social studies*, 93(3), 103-108.
- Hoşgörür, V. ve Gezgin, G. (2005). Ekonomik ve sosyal kalkınmada eğitim. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Elektronik Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(2).
- Karaduman, H. ve Öztürk, C. (2014). Sosyal Bilgiler Dersinde Dijital Vatandaşlığa Dayalı Etkinliklerin Öğrencilerin Dijital Vatandaşlık Tutumlarına Etkisi ve Dijital Vatandaşlık Anlayışlarına Yansımaları-The Effects of Activities for Digital Citizenship on Students' Attitudes toward Digital. *Journal of Social Studies Education Research*, 5(1).

- Karakuş, F. (2006). Sosyal bilgiler öğretiminde yapıcı öğrenme ve otantik değerlendirme yaklaşımlarının öğrencilerin akademik başarı, kalıcılık ve sosyal bilgiler dersine yönelik tutumlarına etkisi. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Karataş, M. ve Karaman, F. (2011). 2004 Yılı Sosyal Bilgiler Öğretim Programı Uygulamalarında Okul-Aile İşbirliği Düzeyi (Tokat Örneği). *Sosyoloji Konferansları*, 41, 61-79.
- MEB. (2004). *Sosyal bilgiler 4.-5. sınıf programı*. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. http://ttkb.meb.gov.tr/ogretmen/modules.php?name=Downloads&d_op=viewdownload&cid=74&min=20&orderby=titleA&show=10 adresinden 25.06.2014 tarihinde edinilmiştir.
- MEB. (2007). 21. yüzyıl becerileri. http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/34/34/970222/dosyalar/2013_11/22020856_21_yuzyil_becerileri.pdf adresinden 11.06.2014 tarihinde edinilmiştir.
- Merriam, S.B. (2002). *Qualitative research in practice: Examples for discussion and analysis*. San Francisco : Jossey-Bass.
- Michaelis, J.U. and Garcia, J. (1996). *Social studies for children a guide to basic instruction*. (Eleventh edition). Boston: Allyn and Bacon.
- NCSS, (1993). *The social studies professional*. Washington DC: National Council for the Social Studies, January-February.
- OECD. (2013). The Skills Needed for the 21st Century. http://skills.oecd.org/documents/SkillsOutlook_2013_Chapter1.pdf adresinden 10.06.2014 tarihinde edinilmiştir.
- Özdemir, M. (2010). Nitel veri analizi: Sosyal bilimlerde yöntem bilim sorunsalı üzerine bir çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 323-343.
- Özpolat, A. (2009). Toplumsallaşma hedefleri açısından 2005 sosyal bilgiler öğretim programı. *Milli Eğitim Dergisi*, 182, 249-267.
- Öztürk, C. (2006). Sosyal bilgiler: toplumsal yaşama disiplinlerarası bir bakış. C. Öztürk (Ed.), *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi yapılandırmacı bir yaklaşım* içinde (2. Baskı). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Öztürk, C. (2009). Sosyal bilgiler: toplumsal yaşama disiplinler arası bir bakış. Öztürk, C. (Ed.). *Sosyal bilgiler öğretimi* içinde (ss. 2-30). Ankara: Pegem A Akademi.

- Partnership for 21st Century Skills. (2011). 21st Century Skills Map. https://www.actfl.org/sites/default/files/pdfs/21stCenturySkillsMap/p21_worldlanguage_smap.pdf adresinden 11.06.2014 tarihinde edinilmiştir.
- Rainey, T.R. (1999). Perceptions from a select sample of rural, east-central Illinois, high school social studies teachers on their role as values educators. *Unpublished doctoral dissertation*, University of Illinois at Urbana-Champaign.
- Shamsi, N. (2004). *Modern teaching of social studies*. New Delhi: Anmol Publications.
- Sözer, E. (2008). Sosyal bilgiler dersinin tanımı, kapsamı ve ilköğretim programındaki yeri. Ş. Yaşar (Ed.), *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi içinde (s.)*, Eskişehir: Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- TDK (2014). Nitelik http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.53b9a82b37b7d2.74974138 adresinden 10.06.2014 tarihinde edinilmiştir.
- Turner, T.N. (1999). *Essentials of elementary social studies*. (Second Edition). Allyn&Bacon, USA.
- Whitworth, S.A. ve Berson, M.J. (2002). Computer technology in the social studies: An examination of the effectiveness literature (1996-2001). *Contemporary Issues in Technology and Teacher Education*, 2(4), 471-508.
- Yapıcı, M. ve Demirdelen, C. (2007). İlköğretim 4. sınıf sosyal bilgiler öğretim programına ilişkin öğretmen görüşleri. *İlköğretim Online*, 6(2), 204-212.
- Yaşar, Ş. ve Gürdoğan Bayır, Ö. (2010). İlköğretim 5. Sınıf öğrencilerinin bakış açısıyla sosyal bilgiler. *NWSA*, 5(3).
- Yazıcı, K. (2006). Sosyal Bilgiler ve Okuma Becerileri. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26(1), 273-283.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Young, M. (2003). Comparing Approaches to the Role of Qualifications in the Promotion of Lifelong Learning*. *European Journal of Education*, 38(2), 199-211.
- Zhao, Y. ve Hoge, J.D. (2005). What Elementary Students and Teachers Say about Social Studies. *Social Studies*. 96(5), 216-221.